

СТУДЕНТСКАТА ОЦЕНКА ЗА ПРЕПОДАВАНЕТО КАТО ИНДИКАТОР ЗА КАЧЕСТВОТО НА АКАДЕМИЧНОТО ОБУЧЕНИЕ

Марияна Илиева
Лесотехнически университет

Студентите са непосредствените “потребители” на педагогическите и методическите дейности на университетските преподаватели и техните оценки за качеството на тези дейности трябва да се знаят и използват за повишаване на качеството на академичното обучение. Към такова разбиране ни насочва Закона за висшето образование, акредитационните процедури, стремежът ни към интегриране към европейските ценности.

Ключови думи: студентска оценка, преподаване, качество на академичното обучение

Key words: students evaluation; teaching; quality of academic education

Постановка на въпроса

Въпросите за качеството на обучението във висшите училища се наложиха като важни и актуални в нашата страна във връзка с акредитационните процеси и процедури и това бе очаквано развитие на висшето ни образование по пътя на неговата европеизация. Съвсем естествено и своевременно нормативната уредба за висшето образование откликна на новите изисквания, като Законът за висшето образование /ЗВО/ изиска от всяко висше училище да разработи Система за осигуряване на качеството на обучението /СОКО/. И тази задача, макар да не завари академичната ни общественост напълно подготвена да я реши бързо и качествено, се прие с разбиране и готовност за действие. В ЗВО се посочва, че елемент на СОКО е студентското мнение и това изискване може би среща най-сериозни психологически бариери, липса на теоретичен и практически опит и т.н. Днес обаче е съвършено ясно, че без студентите като основна единица на мониторинга, СОКО не могат да функционират ефективно и надеждно. Естествено всяко висше училище предстои да определи своите специфични сфери и критични точки, за които ще потърси мнението на студентите, но едно от тях има възлово и общо-валидно значение и това е мнението на студентите за преподаването и преподавателите, известно като студентска оценка. Преподаването е фокусът, в който се отразяват основно важни белези на академичната среда, то е насочено към студентите и съществува заради ученето, т.е. преподаването изпълнява най-съществена част от мисията на всяко висше училище, а оценката на студентите за неговото равнище е напълно естествен, логичен източник на информация за качеството на академичното обучение.

Кратък исторически преглед

Студентската оценка за преподаването и преподавателите се изследва в теоретичен и приложен план отдавна и от много страни в света. Първите

публикации са от 1927-1928 г., но интересът към процеса на преподаване датира още от 1920 г., когато се подчертава, че е нужно да се познава мнението на онези, към които е насочено преподаването – студентите. /6 /

В този **първи период** от възникването на теорията и практиката на студентската оценка за преподаването и преподавателите се изследват преди всичко два въпроса. На първо място това е въпросът за зависимостта ѝ от различни фактори, т.е. за нейната надеждност и валидност. Между тях заслужават внимание корелациите студентска оценка от една страна и успехът на студентите от изпитите, положени при оценяването преподавателите, полът, възрастта и положението в курса на студентите-оценители, полът, възрастта, ранга и статуса на оценяваните преподаватели -от друга страна и мн. др. Вторият въпрос е свързан с изследване и обосноваване на най-значимите качества на преподаването, подлежащи на оценяване.

Краят на първия период /1939 г./ се бележи от доклад на Комитета по хартата на Американската асоциация на университетските професори (8), който препоръчва преподавателската работа да се оценява във всички нейни направления от различни оценители, включително и от студентите, като целта е да се получи общо мнение. Така първият период може да бъде определен като период на утвърждаване на студентската оценка като институционализирана процедура за установяване на качеството на преподаването, но тя има статут на един от елементите на общата оценка, без самостоятелно значение.

Вторият период от развитието на студентската оценка обхваща годините между 1939г. до 1951г. и се характеризира с:

- установяването и утвърждаването ѝ като полезна и одобрявана практика;

- по-дълбокото опознаване и по-всестранното ѝ оползотворяване, включително и за целите на професионалното израстване на преподавателите; /7,

р. 255-262/

- излизането от етапа на конкретните критерии за качеството на преподаването и формиране на по-цялостна представа за педагогическия идеал и мн.др.

Разширява се популярността и се очертава като често прилагана десеткомпонентната оценъчна скала на университета Пардю, според която преподавателят трябва:

- да познава предметната си област;
- да е приятна личност;
- да е спретнат във външния си вид и в работата си;
- да е справедлив към студентите;
- да е любезен и дружелюбен към тях;
- да има чувство за хумор;
- да проявява интерес в професията си;
- да излага интересно учебния материал;
- да притежава будност на ума и широта на възгледите;
- да познава методите на работа.

Край на втория период се очертава от две мащабни изследвания, едно от които има контролно значение по отношение на другото. Чрез тях изследователите затварят кръг от актуални за този период въпроси и се намират убедителни отговори на най-важните от тях. Всички те могат да се обединят около проблема надеждност на студентската оценка – тя вече не подлежи на съмнение и отхвърляне.

От изследванията на студентската оценка и научните трудове, публикувани от 1939 г. до 1951 г., може да се заключи, че вторият етап от развитието на студентската оценка бележи своеобразен връх по отношение на интензитета на емпиричните и теоретичните изследвания върху студентската оценка, но учените прогнозираха, че и в бъдеще интересът към нея ще се повишава.

Тези прогнози се сбъдват, следващият - **трети период**, който обхваща приблизително 40 години /от 1951 г. до 90-те години на XIX век/ – се характеризира с динамичност в развитието, но в други измерения и посоки. Той може да се определи като период на интензивно качествено развитие на теорията и практиката по прилагане на студентската оценка.

Най-общо дейността по прилагането на студентската оценка и в областта на теорията, която я обслужва, е ориентирана в следните по-важни насоки:

I насока – разширява се кръга на контекстите, в които се изследва студентското мнение за преподаването и преподавателите / академична политика, вътрешно самооценяване, планиране и провеждане на курсове, определяне на ръководния състав на различни нива на университетите и др./.

II насока – качествата на преподаването и преподавателите като предмет на оценяване от студентите се развиват паралелно с промените във висшето образование, съобразно обществените потребности от академично образование и новите представи за ефективен преподавател и др. По-конкретно през 50-те и 60-те от преподавателя се очаква да бъде изследовател, да притежава въображение и оригиналност, да се интересува от напредъка на групата. За пръв път в научната литература се посочва, че в студентската оценка намират място преподавателски качества като способност да мотивира учащите за учебна работа, да ги стимулира да мислят, да представя нови гледни точки, да формира критично и оценъчно мислене и те постепенно изместват на заден план качествата дружелюбност, добър външен вид, чувството за хумор, обективността при оценяването на знанията на студентите и т.н., които са актуални за предходния период. /5, р. 1380-1381/ В съответствие с променените представи за преподавателските функции, към които все по-настойчиво и с доминираща значимост се включва комуникативната, започват да се оценяват комуникативните способности на университетските преподаватели и т.н. /S. Lundsted, 1966/. Забелязва се тенденция към по-ясно структуриране и моделиране на преподавателския труд и свързаното с това по-обосновано определяне на оценителите за всеки негов компонент ;

III насока – засилва се интереса към научната издържаност на студентската оценка като емпирично изследване. Стават актуални въпросите за:

- методите и техниките на изследването – наред с оценъчните скали, които по същество са въпросници за провеждане на анкети, започват да се използват и есета, дискусии, разговор лице срещу лице, метода на критичното събитие и мн.др.;

- обработването на получаваната информация – в този период навлиза електронното обработване на резултатите, което създава възможност за прилагане на дескриптивни, цифрови и графични скали и др.;

- етапността на изследванията и мн.др

IV насока – търсят се ефектите от студентската оценка върху качеството на преподаването, върху методите на преподаване, върху демократизирането на отношенията между студенти и преподаватели, върху самооценката на преподавателите и мн.др.

За третия период е характерно това, че практиката се стреми към непрекъснато усъвършенстване и показва образци, оценявани високо и днес, а теорията за студентската оценка получава за пръв път завършен вид. Тя се обяснява от различни по-общии схващания /релативистично, бихевиоризъм и

др./, едно от които /релативистичното схващане за образованието/ определя нов статут на студентската оценка – тя се приема и като цел, и като средство за поддържане на качеството на преподаването. По този начин студентската оценка се утвърждава вече не само като компонент на общата, комплексната оценка за преподавателските реализации, но и като самостоятелен критерий за качеството на преподаването.

Последният **четвърти етап** от развитието на студентската оценка е свързан с разработването и прилагането на системи за осигуряване на качеството на обучението, т.е. те са контекста, в който се изследва мнението на студентите за преподаването и преподавателите. Тези системи се основават на разбирането, че институциите /т.е. висшите училища/ съществуват за студентите. За студента се създава програма, съобразена специално с неговите предпочитания и проекти за бъдещо развитие – т.нар. “центрирана около студента” програма за преподаване. “Този модел е много често срещан в Западна Европа и е универсален в Северна Америка.” /4, с. 182/ От друга страна осигуряването на качеството на обучението предполага система за управление на информацията. “....трябва да се анализира информацията, която се получава от студентите и от останалите институции.....” /1, с. 152/ Особеност на студентската оценка като обратна връзка в процеса на академичното обучение, като обратна информация от клиента на висшето училище е, че тя се отнася за процеси и резултати, а не толкова за входни изисквания. Студентската оценка е елемент на качествения одит и контрол. Тъкмо тези нейни функции я свързват и с критериалните системи за оценяване и акредитация на университетите. Последните са “.....причина да се отдели по-голямо внимание на процеса на преподаване; ще промени отношенията между отделните преподаватели и отношенията между преподавателите и студентите; ще породи нови процедури във висшите училища /свързани например с обратната връзка от студентите, с усъвършенстването на кадрите/, които ще бъдат съблюдавани и документирани много по-стриктно....” /2, с. 27/

Актуалният опит по прилагането на студентската оценка като елемент и в контекста на системите за осигуряване на качеството на обучението показва, че днес вече не се обсъжда въпроса за нейната валидност и надеждност, за евентуалните ѝ корелации със странични фактори, описани в предходните етапи, а по-скоро се търсят пътища за цялостното ѝ оползотворяване. Същевременно оценъчните скали за преподаването и преподавателите не претърпяват чувствителни промени спрямо тези, използвани в края на третия етап. Независимо

от това обаче оценъчните скали, като олицетворение на представите на студентите за “ефективен преподавател”, трябва да се актуализират непрекъснато във връзка с динамичните промени на образователната среда. Това най-често се постига чрез допитване до студентите за качествата, които трябва да притежава такъв преподавател и степента на значимост на всяко от тях. След ранжиране се приема скала, която по правило съответства както на общите тенденции в разбиранията за “ефективен преподавател”, така и на специфичните изисквания на студентите от дадено висше училище към своите преподаватели.

За четвъртия етап от развитието на студентската оценка е характерно това, че тя се вгражда в глобалната идея за непрекъснато подобряване на качеството на обучението. В този смисъл студентската оценка придобива все по-често институционализиран характер и много по-широк контекст. Резултатите от нея се интерпретират във връзка с резултати от други изследвания и се използват за достигане на глобални цели.

Същност на студентската оценка

И до днес остава неизяснена в достатъчна степен и с научни средства същността на студентската оценка. Същевременно не са анализирани в необходимите дълбочина, обхват и адекватен контекст такива понятия от теорията на студентската оценка, каквито са преподаването, преподавателите като обекти на студентската оценка и т.н. Това състояние не би могло да не се свърже с факта, че дълго време изследванията са били насочени към доказване или отхвърляне на студентската оценка като надежден и полезен инструмент за усъвършенстване на образователната практика. Когато съмненията около нейната валидност отпаднат, тогава вече научните интереси се насочват към цялостното ѝ оползотворяване и разкриването на същността на студентската оценка остава неразработена тема от миналата ѝ история.

Същността на студентската оценка може да се разкрие чрез прилагане на различни подходи и един от тях се заключава в коректното анализиране и интерпретиране на основните понятия, с които тя се определя като теоретичен и приложен проблем.

Ключово е разбира се терминологичното съчетание “студентска оценка”, в което:

- оценяването и оценката са изяснени в общонаучен и дидактически план достатъчно дълбоко. *Оценяването* е процес на съотнасяне или сравняване на качествата на оценявания обект към или с външно зададени стандарти, или с вътрешно приети модели, еталони, идеали и т.н., а *оценката* е резултат от процеса на оценяване и се изразява чрез съждение, което може да има качествена или коли-

чествена същност и отразява степента на приближение на оценявания до идеалния обект /стандарт, еталон, идеал и т.н./. В терминологичното съчетание "студентска оценка" понятието оценка има по-специфично съдържание. Акцентът се поставя не толкова върху количествения израз на оценката, колкото на обратната информация, която тя носи за равнището на преподаването, респективно – на процеса на обучение;

- "студентска" е второто понятие, което разкрива *Кой* извършва оценяването – това са студентите, т.е. обучаваните, към които са насочени директно педагогическите и методическите дейности на университетските преподаватели и заради които преподаването има смисъл и значение. В този смисъл те са непосредствените "потребители" на посочените преподавателски дейности. Те са и клиентите на образователната услуга, която предлага и извършва всеки университет и т.н. Следователно мнението на тези, към които е насочено академичното обучение /респективно – преподаването/ и заради които съществува институцията "университет" не може да не бъде между важните. Студентът-оценител се характеризира с редица особености, заради които "студентската оценка" получава изключителна неповторимост.

"Студентската оценка" като единно понятие има много по-сложно, поради вътрешната му противоречивост съдържание, отколкото изглеждат на пръв поглед съдържанията на съставляващите го поотделно две понятия. Първият въпрос, чийто отговор отново ни препраща към необходимостта от по-дълбоко изясняване на същността на студентската оценка, е *Какво* се оценява. Най-често за предмет на студентската оценка се сочат преподаването и преподавателите. И двете понятия не са дефинирани все още достатъчно прецизно в контекста и за нуждите на студентската оценка. *Преподаването* е елемент на сложното образувание "преподавателски труд", чрез който се осъществява цялостната изява и реализация на университетския преподавател, но то се намира в разнопосочни взаимодействия с останалите негови елементи. Т.е. възниква въпроса дали оценката е коректна, ако се оценява изкуствено отделена част /преподаването/ от едно органическо единство каквото е преподавателския труд? От друга страна самото преподаване не е структурирано и моделирано достатъчно убедително както в професионалнопедагогически план, така и в контекста на изследването на студентската оценка, а то има също сложна вътрешна структура. Следователно въпросът всички или само някои страни на преподаването следва да оценяват студентите също излиза на преден план. Отговорът най-вероятно следва да се търси в

пресечната точка на две съществено важни разсъждения за теорията на студентската оценка: едното се отнася до това, че студентите трябва да оценяват такива страни на преподаването, които имат най-пряко значение за успешността на ученето и за личностното изграждане на обучаваните, а другото третира въпроса за компетентността на студентите да оценяват целия кръг елементи на преподаването, от които зависи ефективното учене. Следователно преподаването е част от едно органическо цяло, което за да бъде оценявано отделно, самостоятелно е необходимо:

- да се подберат онези негови страни, за които оценяващите имат компетентността да извършват оценяването;

- тези страни да са съществено важни характеристики на преподаването;

- тези страни в по-малка степен да се влияят от останалите компоненти на преподавателския труд.

И така в модела на преподаването за целите на студентската оценка следва да се включат определен кръг негови страни и най-често използваните оценъчни скали съдържат рядко повече от десет позиции.

Освен преподаването за предмет на студентската оценка се сочат и *преподавателите*. Разбира се не преподавателите въобще, а онези професионално-личностни качества, чрез които се осигурява високо равнище на преподаването и обучението. Но кои са те? В какви взаимодействия са те помежду си от една страна и като обособена група - с качествата, които осигуряват равнището на останалите компоненти на преподавателския труд – от друга? Възможно ли е в оценката на преподавателските качества да се изключат напълно съображения на оценяващите, отнасящи се или произтичащи от резултати и изяви извън преподаването, от другите компоненти на преподавателския труд? Това са много важни въпроси, тъй като от техните отговори зависи в значителна степен надеждността на оценъчните скали. Последните не могат, а и не е целесъобразно да са прекомерно натоварени информационно. Следователно е необходимо да се направи адекватна, обоснована селекция на най-значимите качества, подлежащи на оценяване. Освен това педагогическата практика, основно чрез обучаваните, предявява нови изисквания към качествата на преподаването и преподавателите, които оказват влияние върху структурните компоненти на преподавателския труд и тяхното йерархизиране. За опорни точки при определяне на разбирането за функциите на университетския преподавател и за тяхното значение в съвременното висше училище и оттук за надеждното интерпретиране на студент-

ската оценка могат да служат основните идеи, представени от проф. Ст. Жекова в едно концептуално изследване по въпросите на учителската професия и подготовка. /3/ Студентската оценка е обратната информация в процеса на обучение, тя е обратната връзка в него и в този смисъл тя е важно условие за ефективното му управление. За да осъществи това свое предназначение, през цялата история на развитие на теорията и практиката за студентската оценка, са търсени все по-добри решения

- изключващи съмненията относно влиянието на много фактори върху надеждността и валидността ѝ;

- свързани с оценъчните скали, с които се изследва студентското мнение;

- относно целите, за които се използва;

- свързани с методите и техниките за събиране и обработване на получената информация;

- по посока на нейното институционализиране и мн.др.

Студентската оценка е обратна информация в академичното обучение, която има оценъчен характер и се отнася за значимите в обществен и личностен /за студентите и тяхната учебна дейност/ план характеристики /качества/ на преподаването и преподавателите. Студентската оценка отразява специфичното мнение на непосредствените "потребители" на педагогическите и методическите дейности на университетските преподаватели и тя не може да бъде заместена от нищо друго мнение и оценка. Тя е полезна именно като такава информация. Студентската оценка е инструмент за подобряване качеството на обучението и в частност – на преподаването, за динамично развитие на професионално-личностните качества на преподавателите в съответствие с обществените потребности и

потребностите на студентите от просперитет.

Полезността на студентската оценка обаче в много голяма степен зависи от нагласите на преподавателите към професионално самоусъвършенстване и вярата им в нейната валидност и надеждност. В България този последен, но особено важен, щрих от проблема "студентска оценка" неминуемо ще претърпява развитие в близко бъдеще във връзка с посочените по-горе изисквания на Закона за висшето образование.

Литература

1. Билинг, Д., Критерии за ефективност на системите за управление и контрол на качеството, Управление на качеството във висшето образование: процеси, структури и стратегии, С., 2001г.
2. Бренан, Дж., Р. Уилямс, Оценяване и акредитация на българското висше образование, Проект ФАР ВГ 95.06-05, С., 1998 г.
3. Жекова, Ст., Относно изходната концепция за насочването към учителската професия и подготовката на учители, сп. Педагогика, 1993, кн. 1
4. Калауей, У., Качество, подобряване на качеството и системи за развитие на персонала, Управление на качеството във висшето образование: процеси, структури и стратегии, С., 2001 г.
5. French, C. M., College Students Concepts of Effective Teaching Determined by an Analysis of Teacher Ratings, Dissertation Abstracts, 1957
6. Guetzkov, H., and Others, An Experimental Comparison of Recitation, Discussion, and Tutorial Methods in College Teaching, The Journal of Educational Psychology, 1954/
7. Guthrie, E.E., Evaluation of Faculty Service, Aaup Bulletin, 1945
8. Report of a Committee of the University of Michigan Charter of the AAUP. The Evaluation of Faculty Services. Ann Arbor, Mich.: University of Michigan Administrative Services, Vol. № 3, 1939

THE STUDENTS EVALUATION OF TEACHING AS AN INDICATOR FOR THE QUALITY OF ACADEMIC EDUCATION

Mariana Ilieva
University of Forestry

SUMMARY

The students are the immediate "users" of the university lecturers pedagogical and methodological activities, and their evaluations of the quality of these activities should be known and made use of for the improvement of the quality of academic education.

Towards understanding of this kind, our attention has been drawn by the Law of Higher Education, the credential procedures, our aspiration for the European values.